

ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՍՈՑԻԱԼՑԵՐՈՒՄ ԼԱՏԻՆԱՏԱՌ ՀԱՅԵՐԵՆ ԳՐՈՒԹՅԱՆ ՍԽԱԼ ՁԵՎԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Տ. Վ. Մաֆարյան

Բանալի բառեր. համացանցի սխալ, տառադարձություն, լատինատառ հայերեն, համակարգչային խորհրդանիշ, միացյալ գրություն, կետադրության բացակայություն, մայրենիի անադարտություն:

Լեզուն մտածողության և հաղորդակցության միջոց է, և բառապաշարային, շարահյուսական ու այլ հնարավորությունների ճիշտ օգտագործումը խոսում է ոչ միայն նրա նկատմամբ ճիշտ վերաբերմունքի, այլև գրագիտության և կրթական մակարդակի մասին: Մարդկային հարաբերությունները, տնտեսական, քաղաքական և սոցիալական առնչություններից բացի, մշակութային բնույթ ունեն, ուստի իրենց կնիքն են թողնում տվյալ լեզվամտածողության վրա: Հիշենք այսօր հայերենում շատ տարածված օրինակներ, որոնք պատճենում կամ հարմարեցում են այլ լեզուների համարժեքների, փոխանակ հիմքում ընկած բովանդակության ինքնուրույն ձևակերպման կամ արտահայտման. դրանց տարբեր ժամանակներում նվիրվել են զեկուցումներ, հոդվածներ, նույնիսկ գրքեր: Եվ քանի որ լեզուն կենդանի հաղորդակցման միջոց է, ուստի նման միավորների գործածությունը գրեթե անխուսափելի է, ընդ որում ոչ միայն հայերենում, այլև ուրիշ լեզուներում:

Որպես կենդանի հաղորդակցման միջոց՝ լեզուն կարող է նաև խոսակցականից եկող կամ խոսքիմասային նմանաբանությամբ կայունացող ձևեր ընդունել և գոյության իրավունք տալ սխալին: Դրա հաստատումն է, օրինակ, «ոչ ոք» ժխտական դերանվան կրկնօրինակմամբ «ոչ մեկ» սխալի կայունացումը (ճիշտ է «ոչ մեկը»): Լեզվական բոլոր մակարդակներում սխալների ներմուծման լայն հնարավորություն է բացվել վերջին տարիներին, երբ հաղորդակցության միջոցների մեջ ակնհայտ գերակայություն ունի համացանցի լեզուն: Դրանք այնքան բազմազան են և դրսևորման տարբեր ձևեր ունեն, որ թվում է՝ դժվար է խմբավորել ըստ օրինաչափությունների: Սակայն հետազոտական դիտարկումներից

պարզ է դառնում, որ անհրաժեշտ է դասակարգել սխալները, իսկ տրված բացատրությունները կօգնեն հնարավորինս խուսափել դրանցից (այդ ուղղությամբ քայլեր արվում են):

Համացանցի լեզվի մեջ սխալների զգալի մաս են կազմում գրագիտության պակասի հետևանքով առաջ եկած սխալները, որպիսիք կան միշտ և ամենուր, և անհատական բնույթ ունենալով, դժվար է ասել, թե ինչ կտա դրանց անդրադառնալը: Պարզապես բերենք մի քանի օրինակներ. «Այ սենց երեքիտ կարելի է սովետաշենի զիբիլանոց շպրտել», «Բա, որ թալանում ու չեր թողնում մարդկանց գործերը առաջ գնալ, ուր էիք էտ ժամանակ չէիք տեսնում՝ թե ահը սրտներունս էր», «Փորցում է հանձնել Ամուլսարը... Թոնելու էս պաշտոնիցդ սենց քայլերի համար» և այլն:

Որոշակի օրինաչափությամբ կրկնվող համացանցի սխալների մեծ մասը կապվում է լատինատառ շարադրանքի հետ կամ նկատելի է լատիներենից (նաև ռուսերենից, ավելի շուտ՝ ռուսաց լեզվի ազդեցությամբ) հայերեն տառադարձության ժամանակ: Այս տիպի սխալներից շատերը բխում են լատինական այբուբենի չիմացությունից կամ առաջանում են տվյալ տառը անգլերեն ընկալելու պատճառով, և այն ունի բավականին ենթատեսակներ:

Այսպես՝ «ժ» հնչյունը նշում են «յ» տառով և «sh» կապակցությամբ. «*Shoxovrdi shaher pashtpanek ev verj*», «*Joxovurt heriqe menak der masin mtaceq*»: Տառադարձության անորոշությունը կամ սխալները նկատվում են «ք» հնչյունը «զ» և «կ» տառերով նշելու ժամանակ ևս. «*Senkeri baker@ kexti mej korac*», «*Mi hat uski ekeK*», «*Xelq-nert lriv gcel eQ*»:

Հաճախադեպ են «չ» և «շ» հնչյունների խառը գրությունները, ոչ միայն անգլերենի նմանությամբ՝ «ch», «sh», այլև «c», «s», անգամ «z» տառով. «... hangist cunena», «*Sat lave arel...*», «*Inz vat mardik kan, jox jan mi kiz bari exek, herike irar banbasek, dyk mtazek zer hokseri masin*» (Նույն «z» տառը նշում է «յ», «ծ», «ձ» հնչյունները):

«C»-ն դառնում է նաև «ճ» և «ջ» հնչյունների գիրը. «*Davaԅan talanciner minceժ verԅ uzum eq erkire qandeq*», «*Karantinn paԅare mard petke ira berani cap gitena*»: Այն հաճախ գործածվում է որպես «ծ» և, իհարկե, շատ ավելի մեծ չափով՝ որպես «ց» հնչյունների նշան. «*Mer varkern duk kmuԅek menk i vichaki chenk chanahparnern chek baԅum mer gorԅan el drsum e poc(k)vi me hogim bankiԅ anhangstaԅni*», «*tan@*

unen~~c~~ erku anchapahas plus dran~~c~~er toshakaru von~~c~~ drank haskansk vortanel mi hogia ashxattum uchi has~~c~~num mu~~c~~u» («...դրանք հասկանան, որ տանն էլ մի հոգի է աշխատում ու չի հասցնում մոծի»):

Ընդհանրապես ինքնատիպ սխալների օրինաչափություններ են դիտվում «ձ», «ծ», նաև «ց» հնչյունների լատինատառ գրության ժամանակ, որտեղ որոշակի դեր խաղում է այլ լեզվուների միջնորդությունը, օրինակ՝ «ձ - дз», «ծ - g- тс» անցումներով: Համացանցում «ձ - dz» տառադարձումից բացի («Duk *dzer* talanchi tereric patmek»)՝ հանդիպում ենք «ձ - z» («mysylman@ glyx e barzrazrel», «Naxanze erum mejnert»), նաև ուղղակի «ձ - d» («*der* masin mtaceq») փոխարկումները:

Իսկ «ծ - ց»-ի մոտ հնչողությունը հիմք է տալիս գրել «c» տառով («Ura xextven satken pr~~c~~nenq vojinj te jury ji pxtorvi zato kpr~~c~~nenq». ակնհայտ է վատ վերաբերմունքին համահունչ ոչ գրագետ լինելը), երբ, ինչպես տեսանք, այն ոչ միայն լատինական բուն «ց» հնչյունի գիրն է, այլև նրանով են նշում «ջ - ճ - չ» հնչյունախումբը («Ambox~~c~~ kaxakne ed vicakum»):

Նկատելի է տառադարձման հետ անուղղակիորեն առնչվող մի ոչ սովորական օրինաչափություն (դա կարող է կապված լինել համակարգչային տեխնիկայի նրբերանգների հետ)՝ նշանների կամ խորհրդանշանների օգտագործումը: Խնդիր է առաջացնում, օրինակ, հայերենի «ը» որոշիչ հոդը, որը համացանցի հայտնի լեզուներում չկա: Շատ են այն օրինակներ, որոնցում կան «ը»-ի փոխարեն «e»-ի օգտագործման դեպքեր, այլև հայերենի որոշյալ առումը նշվում է «a» տառով. «Sepakanutan iravunk stanalu vkaiyakanneri harcha (հարցը) veranaek 100 t. aprum en gnel en baich(բայց) chunen sepakanutian vkaiyakan»:

Ոչ միայն որոշյալ առման, այլև գաղտնավանկի և բառասկզբի «ը»-ի փոխարեն շատ է գործածվում @ «շնիկ» նշանը, ընդ որում տառադարձի տարբեր կարգի սխալներով. օրինակ՝ «Joxovurd@ durs kga cuyci», «Ptugh@ tsaric heru chi @nkni»: «Nra cav@ (ցավը) qo selfie hafes@ hangist nsti text entex vichsk@ (վիճակը) shat aveli lurja» և այլն:

Հանդիպում են նաև որոշյալ առման «y»-ով դրսևորումներ. օրինակ՝ «inz tvum e ajn lratvamijocnery ovqer kexc lurer en taracum dati tak»: «Na ahavora arden chaperyancel» և այլն:

Այնուհետև, «չ» հնչյունի գրության տարբեր ձևերի կողքին նշանի ուրույն գործածության օրինակ է «4»-ի նշումը «չորս» թվի ձևով. օրինակ՝ «Henc es pahin, garejur 4oracrac (c = g, ծ) dzkov, hameceq»: Ինքնօրինակ նշանով կիրառություն է «ծ - &» փոխարկումը. օրինակ՝ «Dzer kar&iqov um hramannen katarum vostikan-ner@?: Iskays mardik, irenc hayreniq@ en pashtpanum: Mer naxniner@ mezjarangecin hpart hayreniq, pahpana& hayreniq»: Բերված հատվածը կարծես գրագիտության պակաս չունեցող չունեցող շարադրանք է, սակայն հանդիպում է համացանցի սխալների օրինաչափությունների մի որոշակի մասը, այն է տեխնիկական սխալների ներառում հայերեն նախադասության մեջ: Ընկալելի տառադարձությունների կողքին կան խորհրդանշանային «&»-ն «@» գրերը, նաև շարահյուսական բնույթի վրիպումներ, երբ, օրինակ, օժանդակ բայ-հանգույցը գրում են նախորդ բառի հետ միասին՝ «hramannen, gayle» և այլն:

Ահա համացանցում տարածված սխալներից մեկը այդպիսի շարահյուսական կազմությունների մեջ է, երբ բառի հետ միասին են գրվում օժանդակ բայերը, վերաբերականները, շաղկապները, կապերը և այլն. «Hima pox chunecoxn e/varkov tune arnum»: «Mi dez naye q te in4eqarel ... gone mi xosaceq»: «Ko pes miamitnerin chiste/kanen patvasten sarqen hnazand zombi»: «Karo xa halamulaye/ xaxa xi mard chi»: «Sahman baceq mardik karanan gnan artagna ashxatanqi mexken»: «Vonc haskanakvortanel (որ տանն էլ) mi hogia ashxattum uchi hascnum»: Միայն գրությունների նման առատության մեջ կարող է, օրինակ, ածականի գերադրական աստիճանի «ամենա» մասնիկը գրվել առանձին. «Papikyan@ amena lav ashxatox naxararne, hame kargin txae»:

Ի վերջո, օտար գրերով համակարգչային տեքստերի գրությունների ամենից բնորոշ երևույթներից մեկը կետադրական սխալներն են: Խոսքը չի վերաբերում դերբայական դարձվածի կամ բացահայտչի՝ կանոնի նրբերանգներ ունեցող կետադրությանը, կամ ենթակայի փոփոխության դեպքում «և» շաղկապից առաջ դրվելիք ստորակետին և այլն: Այստեղ մեծ մասամբ կետադրական նշաններ չեն դրվում՝ ո՛չ ստորակետ, ո՛չ անգամ վերջակետ: Նշենք նման սխալներով լեզուն հետևյալ նախադասությունը. «Hetaqrqirh vorna vor amen texh lragrox nkarich ka xi vor es mardh biznesmena

kamel naxkinum patgamavor piti hangist cunena lava anum aroxch
aprelakerpa parapen mnacel lragroxner»:

Լատիներեն կամ ռուսերեն տառադարձությամբ հայերենի լեզ-
վամտածողական խաթարումները, քերականական սխալները հա-
մացանցում երբեմն ցույց են տրվում բառափոխանցումների զավեշ-
տալի օրինակներով: Եվ նման դեպքերում է, որ ասում են, թե ծի-
ծաղը ևս կարող է բուժել: Հումորային վիճակ հաճախ ստեղծվում է
օտար գրերով շարադրանքում շնչեղ բաղաձայնները պարզ խուլի
վերածելով. «-Du im hamar tank es. - Դու էլ իմ համար տրակտոր»:
Այստեղ «թ - տ» փոխարկումը «թանկ ես» ձևը դարձնում է «տանկ ես»
և պատասխանի մեջ՝ «տրակտոր ես», և խոսքի կոմիզմի օրինակ է
առաջանում: Այդպես և «վիրակապված թաթիկ» կապակցության
մեջ լատինատառ գրությունը՝ «virakapvac tatik», «թաթիկը» դարձ-
նում է «տատիկ»: Այդպես նաև՝ «anteri-անթերի» անցումը. «-Anteri
tesq uneq gegeckuhi. -Անտերը դու ես»: Կամ էլ՝ լատինագիր «ռ»-ի
փոխանեն հայերեն «ո» գրությունը. «-Դի՛ր: -Дредем. -Դոե՛լ չես, լրիվ
պերֆերատոր ես, ասի հայատառ գրի»:

Անընդհատ նկատելի է վերջակետերի բացակայությունը, և
ընդհանրապես՝ անփույթ կետադրությունը: Զավեշտալի վիճակներ
են ստեղծվում՝ գաղտնավանկի «ը»-ի հետ կապված. օրինակ՝ «-
Xndrum em shans ktas indz? - Քո շունը իմ մոտ չի»: Խոսքի կոմիզմի
հիմքն այս դեպքում «շանս - հնարավորություն» բառի ընթերցումն է
ը-ով՝ «շանըս» ձևով:

Պարզ խուլ - շնչեղ բաղաձայնների, ինչպես նաև գաղտնա-
վանկի «ը»-ի շփոթը առաջ է բերում այսպիսի զավեշտալի իրավի-
ճակ. «-Bnavorutyunovt toshni hort es nmanvum. - Հորթը դու ես». Առ-
կա է «հորըդ - հորթ» անցման սխալ ընկալման հումորային դրսևո-
րումը:

Օտարագիր փոխանցումներով համացանցի սխալները, ցա-
վոք, իշխող են դառնում նաև հայատառ շարադրանքներում, և այս-
տեղ ևս որոշակի դեր խաղում են վերոնշյալ օրինաչափություն-
ները: Իհարկե, որոշիչը գրագիտության պակասն է, որը փոխապա-
մանավորվում է համակարգչային գրությամբ: Այս երկկողմանի
գործոնների արդյունքում կարող են փոքրատառով գրել հատուկ
անունները:

Ավելի ընդգծված է դառնում բառերի անհարկի միասնական

գրությունը (այնքան, որ դժվար է դա համարել, այսպես կոչված, տեխնիկական վրիպակ), որը կայուն օրինաչափություն է մանավանդ «ա» ձևով օժանդակ բայի դեպքում. օրինակ՝ «Մարտությանն եր պայքարում այն բաների դեմ ինչը հիմա ինքնա անում», «ձեռքներդ գրիչա ընկել ինչ ուզեք կանեք»:

Հաճախադեպ է «էլ» վերաբերականի միացումը նախորդ բառին. օրինակ՝ «Ուժեղի մոտ միշտ *էլ* թույլն *է* մեղավոր»: «Հետևից *էլ* ջուր լից *էնքան* լավ *էն* պահել որ երկրորդը հետևիցա գալիս»: «Ընկել եք *էտ* երկու կտոր երկաթի հետ *էլից* ու *միշտ էլ* թեմա սարքել» և այլն: Ինչպես նկատում ենք, կայուն սխալ է դառնում ոչ միայն բառերի միացումը, այլև «է»-ի փոխարեն «ե»-ի գրությունը: Լատինատառ գրությունից փոխանցվող սխալ գրության օրինաչափություն է դառնում «դ» հոդի գրությունը «տ» տառով. «Bolorit bari lyis»: «Երեքի *տ* կարելի է շարտել»: «Եթե հնարավորություն ունենաիր կյանք *տ* փոխել լիովին...»:

Քիչ են հանդիպում, բայց սկսում է զգալի դառնալ բառերի սխալ գործածությունը, մանավանդ հայերենին լիովին չտիրապետողների խոսքում. «Կե *տ*ցե հզոր բանակը»:

Ամենատարածված սխալը, որտեղ ևս կարող են օտարագիր փոխարկումները դեր խաղացած լինել, կապվում է կետադրության հետ, որն ուղղագրական և քերականական ավելի ցայտուն սխալների կողքին, թվում է, կարող էր աննկատ մնալ: Մինչդեռ կետադրական նշանը խոսքին ոչ միայն հնչերանգային կամ տրոհման իմաստ է հաղորդում, այլև ամբողջացնում է շարույթի բովանդակային ընկալումը: Երբեմն ուղղակիորեն մոռացվում է հայերենի հարցական նշանը. օրինակ՝ «-Դրա գոմբիններից ինչ կա ? ? -Հըր իրանց էշենն առաջ տանում ?»: Եվս մեկ-երկու օրինակ, որը զավեշտ է առհասարակ. -Գիտես ես խի եմ չայնիկը քնելուց միշտ կռավատիս կողքը դնում? -Չե, խի ? -Իմ չայնիկը չի, ուր ուզեմ կդնեմ»: «- Ինչ հիվանդություն ունեք ? - Սկոբելոգ. -Հասկանալի յա...»

Այսպիսով, պարզվում է, որ ներկայիս համացանցի լեզվական սխալների ընդհանուր օրինաչափությունները մեծ մասամբ տեղի են ունենում օտար գրերով հայերենի տառադարձության ժամանակ: Հաճախ են օգտագործվում հայերենին անհարիր տարբեր խորհրդանշաններ՝ @, & և այլն, նկատվում են բառերի ոչ ճիշտ

գրություններ, կետադրական նշանների անտեսում և այլն, որոնց հետևանքով խախտվում է արդի հայերենի գրական կանոնակա-նությանը, անտեսվում է մայրենի լեզվի անադարտությունը: Ինչ-պես ամեն մի լեզվի, այնպես էլ գրական հայերենի կանոնական իրողությունների ամեն մի խախտում կամ անտեսում մերժելի է և պատշաճ հոգաժության պայմաններում հաղթահարելի:

Ключевые слова: ошибки соцсети, замена букв, армянский на латинице, компьютерные символы, слитное писание, отсутствие пунктуации, правильность речи.

Т. В. Сафарян. Неправильные формы армянского писания на латинице в соцсетях и их влияние на армянский язык. Ошибки соцсети, вместе с недостатком грамотности, связаны с неправильной заменой букв (транслитерацией). Например; звуки չ [čʰ], շ [ʃ] равно пишутся [ch], [sh], [c]: с превращается также в знак звуков ճ [č], ծ [c], չ [cʰ] (davačan talančiner). Языковая неразбериха создается от использования компьютерных символов @, & (Ptugh@ tsaricheruchi @nkni, mta&eq). К слову соединяются союзы, вспомогательные глаголы и так далее, кроме того вместо է [ē] используется ե [e] даже տ [a]: կարո՞ւ ա [karox a], ճիշտ է [chisht el], а также միհատ ե [mihate], թույլ ե մեղավոր [tʰuyln e meľavor]. Часто встречается использование вопросительного [?] знака, а также вообще отсутствие знаков препинания (Չոմբիներից ինչ կա՞ [zombinericʰ inčʰ ka], «...Հետևից ել ջուր լից ենքան լավ են պահել որ երկրորդը հետևից ա գալիս» [hetewicʰelʃur licʰ enkʰan lav en pahel or erkrordə hetevicʰ a galis]. Это, получающее опасное распространение, явление должно быть предотвращено также на уровне научно-аналитического вмешательства – с целью сохранения чистоты родной речи.

Key words: internet mistakes, transliteration, Armenian with Latin letters, computer symbols, joint writing, syntactic composition, lack of punctuation, purity of the native language (Armenian language).

T. V. Safaryan. The erroneous writings of Armenian in Latin characters in social networks and their influence on Armenian language. Language mistakes on Internet, alongside with a lack of literacy, are routinely transmitted from Armenian written with Latin letters. Most of the mistakes are related to incorrect spelling, for instance, the sound ղ [t] is written equally with the letters [ch], [sh], [c] is transferred to these signs of the sound ճ [č], ծ [c], չ [cʰ] (‘davačan talančiner’). Linguistic confusion is created with the use of the computer symbols, such as @, & (‘Ptugh@ tsaric heru chi @nkni’, ‘mta&eq’). The conjunctions, auxiliary verbs, connections, modal words are connected to word, moreover, the letter ե [e] is used instead of է [ē] even letter տ [a] կարո՞ւ ա [karox a], ճիշտ է [chisht el], as well as մի հատ ե [mihate], թույլ ե մեղավոր [tʰuyln e meľavor]. Not only the use of this ‘?’ question mark is frequent, but also the lack of punctuation in general (Չոմբիներից ինչ կա՞ [zombinericʰ inčʰ ka], «...Հետևից ել ջուր լից ենքան լավ են պահել որ երկրորդը հետևից ա գալիս» [hetewicʰelʃur licʰ enkʰan lav en pahel or erkrordə hetevicʰ a galis]. This dangerous phenomenon must be prevented by scientific-analytical intervention in order to preserve the purity of the native language (Armenian language).